

MARMARA ÜNİVERSİTESİ MARMARA UNIVERSITY
ULUSLARARASI İLİŞKİLER RESEARCH CENTER FOR
ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ INTERNATIONAL RELATIONS

MURCIR Analiz

KENTSEL KORUMA SORUNSAĞI ÜZERİNE ÇÖZÜMLEME

“Kentsel koruma sorunsalı, kültürel mirasın estetik değeri, bağlamsallığı ve sürdürülebilirliği üzerinden ele alındığında, tarihi şehir dokusunun modern kentle kurduğu ilişkinin yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.”

Aynur Atmaca Can

Türkiye’de özel ve özgün bir yer edinen kültürel mirasın işlevselliği yüksek düzeyde okunaklılık içerir. Şöyle ki kültürel miras geçmiş ile bağ kurmak, kök değerlerin devamlılığın sağlanmasında, tarih bilinci ve kentli bilincinin geliştirilmesinde, bütüncül kavrayışın sağlanmasında sürdürülebilirlik ve bağlamsallık kavramları bileşkesinde derin ve işlevsel bir not ve malzeme sunmaktadır. Böylece duygusal ve düşünsel dünyamızda özel ve özellikli bir yer edinen kültürel miras olgusu toplumların kendini bilme deneyimini yaşamasında, toplumsal hafızayı taşıyan sürekliliklerin oluşturulmasında kaynak olarak kabul edilmektedir. Medeniyet birikiminin özgün ürünü tarihi kültürel miras alanlarının korunmasında estetik boyut farklı yönleri ile birlikte ele alınmalıdır. Bu yazı Türkiye’de kentsel koruma sorunsalının estetik boyutunun teorik kabuller ve pratik sorunlar çerçevesinde yapı, biçim, anlam boyutları ile çözümlenmesini içermektedir.

Tarihi Şehir Dokusu Nasıl Okunmalı?

Kent dokusu canlı bir organizmadır. İnsan mekân ve zaman tezgâhında onu dokur, aktarır, değiştirir ve yeniden yorumlar. Kent aynı zamanda mekân tecrübesidir. Yaşam tecrübelerinin üretildiği ve aktarıldığı alandır. Kent ortamı bilgiyi kültüre ve değere dönüştüren özel bir yerdir. Kente nereden ve nasıl baktığınız ile ilgili olarak bir yığın tanımlama ve betimleme geliştirilebilir. Kentsel mekân, yerleşikliği farklılık ile terkip eden bu yanı ile özgürlüğün ve özgünlüğün üretilebildiği, çağın ve mekânın yorumlanabildiği işlevsel alanın üstünde insanın estetik varoluşunun tezahürü özel bir simgesel alanı temsil etmektedir.

Kent tarihi mekânsal perspektiften dönemsel şehir resimleri ortaya koyar. Dünya tarihinin dönüşüm evreleri üzerinden okunması ve medeniyet ailelerinin kendi evrimsel gelişme çizgilerini değerlendirmek düşünce dünyamızı genişletir. Bu ufki düzlem içinde 19. yüzyılda kıta Avrupası ve İngiltere’de şehir dokusunda düşünce ve eylemi birleyen çözümleme denemelerine tanık olundu. İç şehir meselesi modern kente uyum ekseninde Roma’da, Floransa’da, Londra’da, Paris’te, Berlin’de, Viyana’da, Barselona’da çözümlenerek koruma ve eylem planları gerçekleştirildi. Gündelik yaşam estetiğinin vazgeçilmez bir unsuru olan uyum ilkesi ile insan, mekân ve zaman bileşenlerini çözümleyerek çağdaş yeni yorumlar tecrübe edildi.

Türkiye’de tarihi şehir dokusunun korunması ve şehrin çağdaş yorumunun geliştirilmesinde sorunlar ve sorgulayıcı düşünce egzersizi sürmektedir. Bu değerlendirme yazısında tarihi şehir dokusunun anlamıyla bağlamının araştırılması ve koruma yaklaşımlarının geliştirmesine tefekkür sağlayan bir dizi önerme ve tartışmaya yer açılmaktadır. Tarihi şehir dokusunun modern kentin bir parçası olarak müstesnalığı ve değer kavramı üzerinden ele alınması, anlam katmanlarının çözümlenmesi, sürdürülebilirlik, bağlamsallık, bütünsellik ve estetik kavramları ve ilkeleri üzerinden yorumlanması önerilmektedir. Bu çaba sonucunda şehir ve tarihi şehir olgusu ve çağdaş kent yorumları üzerine kavramsal repertuarımızın ve düşüncelerimizin zenginleştirilmesi, derinlik kazanması ve güncel yaklaşımların çoğaltılması umulmaktadır.

Medeniyet, Modernite ve Kent Arasında Tarihi Şehir Nasıl Bir Anlam Taşır?

Kent kavramını koruma ile ilişkilendirmek ve tarihi şehir veya iç şehir meselesini ele almak medeniyet ve şehir etkileşimini açıklamayı zorunlu kılmaktadır. Şehir biçimlenmesi arka planında normlar, değerler ve ait olunan medeniyetin temel kâbul ve varsayımlarını içinde taşır. Biçimler, değerler ve inançlar bağlamında görünüm alır. Batı uygarlığı antik kent, ortaçağ kenti, Rönesans kenti sonrası sanayi kenti deneyimini yaşamıştır. Organik yapılanmanın ürünü pagan antik siteler, kilise merkezli ortaçağ kenti, aklın ışığında yeniden biçimlenen Rönesans kenti 18. yüzyılın ilk çeyreğinde sanayi kentinin mekanik örgütlenmesiyle yeniden oluşmuş ve gelişmiştir. Rönesans kentleriyle başlayan seküler ruhun doğuşu sanayi kenti ile mekanik bir işleyişle modern kenti insanlıkla tanıştırmıştır. Kapitalist üretim programının üretken bir parçası olarak kent düzenlenmiş, biçimlenmiş ve anlam katmanlarına bürünmüştür.

Modernitenin baş kenti Paris üzerinden okunmaktadır. Planlama pratiğini maksimum kâr üretimi ile özdeşleştiren bulvar, cadde eksenli kent ortaya çıkmıştır. Kutsallar dünyası seküler okuma ve yaşayışın kabulleri ile doğrulanmış ve bu doğrultuda kent ve kültürü kültürel süreklilik içinde oluşturulmuştur. Üretim biçimini değiştiren ve de hızlandıran dönüşümün kent modeli olan sanayi kenti oluşturduğu yaşam biçimi modernite, koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarını sorunlaştırarak üretmiştir. Sanayi kenti ortaçağ kentinin içinden kurgulanırken kentte sosyolojik olarak iç şehir veya tarihi şehir problemi yaratmıştır. Modern hareket istihdama dayalı sınıfsal parçalanma, değişen sosyal ve kültürel ihtiyaçlar, kentsel koruma süreçleri ve politikaları, sürdürülebilirlik sorunsalı sanayi kentinin doğurduğu alt kavramsal bileşenlerdir. Kapitalist programa dayalı geliştirilen kentler ekonomi temelli zenginleşme stratejileri ürettiler. Bu kentlerde refah ve estetik terimlerinde, eski ve yeni arasında temel bir gerilim bulunmaktadır.

Miras ve koruma kavramlarının altını çizmede 2. Dünya Savaşı’nın yol açtığı yıkımlar ve postmodern çağda 1980’lere tarihlenen sanayinin desantralizasyonu önemli rol oynamıştır. Ekonominin ve toplumsal hareketlerin devinimi kente yönelik yaklaşımların değişimini de belirlemektedir.

Ayrıca kültür endüstrisinin gelişimi, kültürel çeşitlilik, global strateji kadar yerel bağlamın önem kazanması, popüler kültür, sosyal kapital ve çevresel kapitalin değişen anlamları sanayi toplumunun yerine bilgi toplumunu geçirirken bilgi ekonomisini aşip estetik entegrasyona zemin hazırlayan kümelenme ekonomileri gündeme taşınmıştır. Bu kavramların kesitinde kültürel çeşitlilik, somut ve somut olmayan kültürel miras sürdürülebilirlik bağlamında değer kazanmıştır. Böylece kentin kimliği, mekân sosyolojisi, mekânın ruhu, kentsel kalite, kültürel peyzaj, kentsel kültürel planlama kavramları kültürel mirasın ve korumanın somut ve soyut boyutlarını bütünleştirmektedir. Şehre yönelik bütüncül ve kuşatıcı bakış açısının gerekliliğini belirginleştirmektedir.

Kültürel çevre ya da kültürel miras denildiğinde UNESCO ve AB metinlerinde somuta indirgeme, mimarlık mirası, arkeolojik miras, somut olmayan miras vb. alt ögelere ayrılarak yapılmakta ve statik korumadan ziyade gelişerek kendilerini yeniden üretmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Böylece kültürel mirasın estetik varoluşu ve sürdürülebilirliği kavramlarına yer açılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma sürdürülebilirliğin potansiyel bir bileşenidir. Ortak özellikleri her ikisinin de uzun vadeli ve bütüncül olması ve aynı zamanda çevresel, sosyal ve ekonomik konularda çevrenin korunması önceliğini içermeleridir.

Batılı medeniyet kentlerinde iç şehir meselesi modern kentle estetik bir gerilim üretmekle birlikte kültürel süreklilik içinde şehir genişleme modellerinin başarılı uygulamalarıyla tarihi şehrin değer üreten ve kent kültürünü geliştirerek çoğaltan bağlar kurulması ile ilişkilendirilmişlerdir. Tarihi şehir dokusunun modern kent parçaları ile uyumlu ve üretken yanyanalığı ve birlikteliği üretilmiştir. 19. yüzyıl batı kentlerinde bu çözümleme reçeteleri yer almıştır. Viyana'nın Barselona'nın başarılı kent genişleme programları ile tarihi şehrin kültür ve çağdaş kültür üretimine merkezlik yapan faydası ortaya çıkartılmıştır.

Türkiye’de Kültürel Miras Alanları Kent Kimliği ve Gündelik Yaşam İçinde Nasıl Bir Anlam ve İşlev Taşır?

Türkiye’de özel ve özgün bir yer edinen kültürel mirasın işlevselliği, kent kimliği kavramsal bileşenleri ile çok boyutlu okunmaktadır. Doğal çevre, mimari mekânı içine alan insan eliyle inşa edilen yapı çevre, toplumsal kimlik ve kültürel süreçleri içine alır. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapılanma, somut olmayan miras, kültür, sanat ve zanaatlar, folklor ve yaşam biçimleri toplumsal kimlik unsurlarıdır. Böylece tarihi şehir dokusunu içine alan gündelik yaşam estetiği parçalanmaz bir bütün olarak belirir.

Kültürel miras alanının anlamı ve yararı üzerine şu açıklamalara yer verebiliriz.

- Bilgi verir.
- Tecrübe aktarır.
- Mekân duygusunu geliştirir.
- Tarih bilincini tazeler.
- Tefekkür sağlar.
- Estetik duyarlılığı uyandırır ve arttırır.
- Yeni yorumlar için referans değerler sunar.
- Süreklilik duygusunu geliştirir.
- Değişimi berraklıkla temsil eder, yaşatır.
- Bütünün görülmesini kolaylaştırır.
- Zamanı resmeder, bağlar, sürdürür.
- Kentli bilincini geliştirir.
- İnsanı özgürleştirir, reelleştirir ve olgunlaştırır.
- Yaşam bilinci kadar ölüm bilincini taşır.
- İnsana geçici bir varlık olduğunu hatırlatır.

Kültürel miras mekanlarının işlevi üzerine aşağıdaki betimleyici cümleleri sıralayabiliriz.

- Geleceğe mirası iletmek, aktarmak
- Eskiye değerli kılan yeniyi oluşturacak kültüre malzeme sağlaması
- Bizi biz kılan değerlerin devamlılığını sağlamak
- Geçmiş hayatla bugünkü yaşam arasında köprü kurmak
- Geçmiş anlamayı ve ibret alınmasını sağlamak

Türkiye’de kentsel koruma meselesi açmazlarla örülüdür. Konunun temel sorun alanlarını;

- Kültürel mirasın işlevi ve değeri
- Kültür politikasının geliştirilmemiş olması
- Sürdürülebilir kent düşüncesinin ve sürdürülebilir pratiklerin olmayışı
- Teori ve pratik alanının ayrışımı
- Yönetim sorunları: çok başlılık, verimsiz bürokrasi, mali kaynak yetersizliği, insan kaynağının eksikliği ve yetersizliği
- Kültürel miras farkındalığının olmayışı ve bilinç eksikliği
- Başarısız restorasyon uygulamaları
- Belgeleme ve arşiv oluşturmadaki kısıtlar
- Estetik koruma yaklaşımı ve değer biçme sorunları olarak tespit edilebilir.

Kentsel Koruma Sorunlarına Nasıl Bir Yaklaşım Geliştirilmelidir?

Kentsel koruma sorunlarının çözülmesi sürecinde amaç; tarihsel değer taşıyan her yapıyı korumak olmamalı, gereksinim duyulan nitelikleri içeren yapıları ya da kentsel çevreyi korumak olmalıdır. Geçmiş yeniden üretmek, onu eski haliyle bugün aynen yaratmak değil, geçmişte bugün yararlı olanlar ile güncel olanakların bir sentezini yapmak olmalıdır.

Ayrışım alanları aşarak üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları vb. yerel aktörleri içine alan katılımcı pratikler geliştirilebilmelidir.

Sadece fiziksel çevre oluşumunda değil insan yaşamının yeniden örgütlenmesinde daha geniş kapsamlı, daha insani içerikli, geçmiş ve geleceği geniş bir hoşgörülü bir perspektif içinde değerlendiren teorik yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Toplumda uzlaş kültürünün geliştirilmesi ve kamuoyunun oluşturulması gerekmektedir

Teori ve pratik birbirini beslemeli, kurumlar arası işbirliği pratikleri geliştirilmelidir.

Mimari kültür mirasımızın korunması insanlığın, toplumumuzun ve gelecek nesillerin varlık idealini, varlık biçimini, varoluş nedenlerini şekillendirecek ve şahsiyetini oluşturacak en temel unsur olarak benimsenmelidir.

Böylece gelişen beklentilerin başında çağdaş eserlerin korunması hukukunun geliştirilmesi gelmektedir.

Kültürel mirasa karşı ilgi uyandıracak bilinci geliştirmek kadar bu eserleri ve güzel uygulamaları yeni kentlilerin tahribatından koruyabilmek, görsel kirliliğin ve vandalizmin önlenmesi, kentsel korumanın estetik boyutu ile birlikte ele alındığında büyük önem taşımaktadır.

Yerel seçimler söz konusu olduğunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan adaylarının ajandasında tarihi şehir meselesinin yer almasını bir zorunluluktur. Kenti insanla birlikte değer üreten bir özne olarak ele almak durumundayız. Turizm adına ekonomik değerler üzerinden meta estetiğine doğru dönüştürülen değil, sakinleri ile birlikte kendini koruyarak yaşatarak sürdürebilen, yerin ruhunu dışa vuran tarihi şehir dönüşüm modeli üzerine düşünce ve eylemi birleyen çalışmalar yapmak, İstanbul yerel otoritesinin ana gündemlerinden önemli birini oluşturmaktadır. İnşaattan mekân inşâ sanatına doğru yönelimler, tarihi kültürel mirasımızı, yerin ruhunu ve anlamın bütünlüğünü korumak üzerine İstanbul özelinde çalışarak ilgili teorik birikimi oluşturacak, ufuk açıcı, özgün düşünce kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tarihi şehir dokusunun modern kentin bir parçası olarak müstesnalığı ve değer kavramı üzerinden ele alınması, anlam katmanlarının çözümlenmesi, sürdürülebilirlik, bağlamsallık ve bütünsellik kavramları ve ilkeleri üzerinden yorumlanması ile kent estetiğinin etişin bir konusu olarak dönüştürülmesi gerekmektedir. Taze bir hatırlayışla bütün mekânsal müdahale ve süreçlerin gerçekleşmesinde korunması gereken en kıymetli varlığın insan eseri ve ruhu olduğunu unutulmamalıdır. Böylece İstanbul tarihi iç şehir dokusunun kültürel kökleri ile bağ kurmak suretiyle yaşatılarak korunabilmesi, çağdaş, estetik ve sürdürülebilir kent yaşamının geliştirilebilmesi ümit edilmektedir.

Yazar Hakkında

Aynur Atmaca Can

Aynur Atmaca Can, 1972 yılında Denizli’de doğdu. İzmir Atatürk Sağlık Meslek Lisesini bitirdi. 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden mezun oldu. 1999 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu’nda öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı’nda yüksek lisansını (1998) ve doktora derecesini (2003) tamamladı. 2012 yılında Manchester’da Salford Üniversitesi Yapılı Çevre Okulu’nda (School of Built Environment-SOBE) misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. 2015 yılında Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikası alanında doçent oldu. Marmara Üniversitesi’nde Kent Sorunları ve Yerel Yönetimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü (2013-2017) ve Yerel Yönetimler Bölüm Başkanlığı (2016-2019), Marmara Belediyeler Birliği’nde danışmanlık (2007-2010) görevlerini yürüttü. 2022’de profesör unvanını aldı. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde Yerel Yönetimler Bölümü öğretim üyesidir. Lisans ve lisans üstü düzeyde yerel yönetimler ve kültür politikaları, kent estetiği, kentsel koruma, İstanbul kültürü ve estetiği, kentleşme ve kent kültürü, siyasal düşünceler tarihi, uygarlık tarihi, kent imgesi yapılar, şehir ve kültür politikaları, şehir, kimlik, mimari derslerini vermekte, estetik felsefesi, karşılaştırmalı şehirler ve kültür tarihi alanında çalışmalarını sürdürmektedir. Belediyelere yönelik, alanında eğitim seminerleri sunmaktadır. Prof. Dr. Sadettin Ökten Şehir Düşünce Merkezi’nde bilim kurulu üyesidir.

*Yazıda yer alan fikirler yazarına/yazarlarına aittir ve MURCIR ‘ın yayın politikasını yansıtmayabilir.

